

L'ESCALA DE LA VIDA
COL·LECCIÓ FRANCESC PUJOLS

1

1a edició: setembre de 2021

© de l'edició del text i l'estudi introductori: Alba Padrós
i Max Pérez

© del pròleg: Empar Moliner

© de les característiques d'aquesta edició: Editorial Fonoll

Assessorament lingüístic: Núria G. Caldés i Muntsa
F. Ubierno

Disseny de la col·lecció i de la coberta: Arnau Torrente
Capdevila

Disseny de l'interior i maquetació: Núria Mirada
(La Mirada Gràfica)

Procedència de les fotografies: Fundació Francesc Pujols
p. 29, 62, 167, 170; família Antich p. 35, 169; família
Cázes p. 54, 171; Carlos Pérez de Rozas/Ajuntament de
Barcelona 168.

Impressió: Anfigraf Indústria Gràfica

Editat per:

Editorial Fonoll, SL

C/ Prat de la Riba, 128 · 25430 Juneda

www.editorialfonoll.cat

ISBN: 978-84-124015-4-7

Dipòsit legal: L 616-2021

Advertiment legal: És rigorosament prohibida, sense
l'autorització dels titulars dels *copyrights*, la reproducció
total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment,
incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic.

Amb el suport de: Fundació Francesc Pujols

Índex

Pròleg	9
Introducció	13
El manuscrit	17
El relat	21
Els personatges	29
Bibliografia	73
Criteris d'edició i transcripció	76
 La meva carn que tu encenies	81
Invocació: El cant de la nit a la manera de Friedrich Nietzsche	83
Capítol I. L'amor material i l'amor espiritual	85
Capítol II. El primer amor	91
Capítol III. L'alemanya espiritual	96
Capítol IV. Amèrica Cázès	102
Capítol V. Mercè Nicolau	112
Capítol VI. Mercè Prats Alsina	119
Capítol VII. Susagna	122
Capítol VIII. El Destí	126
Capítol IX. Els motius	136
Capítol X. La resposta d'Antich	144
Capítol XI. El retrobament amb Amèrica Cázès	148
Capítol XII. Esther Antich	158
Capítol XIII. La firma	162
Cartes d'Esther Antich a Francesc Pujols	164
Fotografies	167

Pròleg

Teniu a les mans una obra meravellosa, sobre i d'un dels homes més mal coneguts de Catalunya, Francesc Pujols. El de la famosa frase, citada, més o menys en la memòria, en tantes tertúlies, presentacions literàries o inauguracions, i que diu així: «Perquè seran catalans, totes les seves despeses, on vagin, els seran pagades [...] i els oferiran l'hotel, el més preuat regal que se li pugui fer a un català quan viatja. Al cap i a la fi, i pensant-hi bé, més valdrà ser català que milionari». És a dir, que vindrà un dia, segons vaticina Pujols, que per ser catalans ho tindrem tot pagat. Tot això ve, com ja sabran tots els pujòlegs, del seu *Concepte general de la ciència catalana*, on determina que ha d'existir per força un corrent filosòfic propi de Catalunya, seguint el pensament de Ramon Llull. Aquest corrent proposa que els catalans som excepcionals, perquè som de la «terra de la veritat». A l'hora de fer aquest pròleg, esclar, m'han preguntat quins eren els meus honoraris. En bona lògica he hagut de dir que no calia que ho trobés-sim: no falta gaire perquè ho tingui tot pagat. M'ho ensumo.

És una frase que pot ser titllada de provocativa, enginyosa, tant-semenfotista. El més divertit d'aquesta frase, per mi, és això dels hotels. Al «català», el regal més preuat que se li pot fer és l'hotel. La comoditat, el moble bar, el llit fet, l'esmorzar. Per aquesta idea, sobretot, s'admira i es recorda Francesc Pujols. Se l'admira i se'l recorda més pel tarannà que per l'obra, que picosseja de molts fronts diferents (periodisme, poesia, crítica d'art...) i se l'imita i se l'homenatja més pel tarannà (el tarannà derivat, esclar, d'anar de

rendista per la vida) que per l'obra. Francesc Pujols és un conegut desconegut. De fet, si dius que el coneixes, deceps l'interlocutor, que volia descobrir-te'l.

Si us mireu la fotografia de Francesc Pujols que inclou aquest volum, hi veureu un home ben vestit; roba pulcríssima feta a mida, afaitat i tallat de barber, gens de llana al clatell, esclar, i la flor blanca al trau que fa al cas. A *El Carrer de les Camèlies*, la Rodoreda descriu la societat benestant així: «Senyores amb tuls i amb vestits de seda, senyors amb una flor blanca al trau i una cinta lluent a cada costat dels pantalons».

L'expressió de Francesc Pujols en aquesta foto sembla mig múrria i mig malcarada, mig de broma, mig seriosa. Tens la impressió que s'ha deixat retratar des de l'estat, permanent, de la ironia. El rictus de la boca tira cap avall, i ja es veu que és un rictus hereditari. Al front, ni una arruga, ni una. El nas i les orelles grossos.

El cos que se li endevina és el d'un home cepat. Segur que té les mans i els peus grossos, també. I si el veiéssim amb una altra roba podríem dir que té cara de veterinari, de metge, de xarcuter. D'algú que tracta la matèria primera, els cossos vius o morts, amb franquesa i una barroeria ben delicada. Sembla algú que gaudeix del vi i de les aus preparades pels cuiners. No sembla un llepafils.

Bukowski explicava, amb gran tedi, com tot de joves devots l'anaven a veure a la porta de casa seva i com ell, fastiguejat, els esquivava i els menystenia. Si estimes Bukowski no has d'anar a casa seva a veure'l sortir, però suposo que no ho pots evitar. Pujols, ara mateix, té una caterva de devots, però almenys ja és

mort. El tret que domina Francesc Pujols, físic i metafísic, és el de rendista. Hi ha un tipus d'autor que només té temps lliure. No és poc. És això el que en determina, diria, el caràcter. El pare va treballar, i ell va viure de renda.

En aquest magnífic volum, a banda del que ell us pugui dir, hi ha una mirada, treballadíssima, lucidíssima, intel·ligentíssima, sobre les dones de les quals parla —amb gran secretisme—, perquè hi ha tingut relació. També en teniu les fotos. Hi endevinareu dones poderoses, segures i tremendíssimament modernes.

Empar Moliner

Introducció

Pocas personas como nuestro agudísimo pensador vivieron tan íntima e intensamente la Barcelona pimpante, aguda, nerviosa, llena de artistas, de agudos contrastes y de delicados matices de hace treinta o cuarenta años.

Si Francisco Pujols cuenta todo lo que vió y oyó —y si llega a publicarlo—, su libro tendrá una humanidad y una chispa realmente imponderables.

Barcelona en camisión de dormir, antiarqueológica, vista con la lúcida e irónica pupila de Pujols, puede ser una Barcelona tan suculenta, tan sabrosa como aquella que vieron el simpático señor Puget y los perspicaces de su tiempo.

«Los barceloneses en camisión»

Destino (3 de setembre de 1949)

En aquest llibre presentem l'edició i l'estudi d'una obra inèdita i autobiogràfica del filòsof, escriptor i crític català Francesc Pujols i Morgades (Barcelona, 1882-Martorell, 1962). Es tracta d'una obra manuscrita conservada a la seu de la Fundació Francesc Pujols de Martorell, antiga residència del filòsof, l'anomenada Torre de les Hores. La descoberta d'aquest document és resultat de la nostra vinculació i el nostre treball amb la fundació esmentada. Els darrers anys, arran d'una recerca paral·lela, hem estat treballant a l'arxiu de manuscrits inèdits que s'hi conserva, n'hem fet un inventari i hem editat algunes de les

obres que hi hem pogut identificar. És el cas, per exemple, del volum *Pròleg de La matemàtica de la història d'Alexandre Deulofeu* (Cal·lígraf, 2018), un document inèdit de Pujols que també vam editar i publicar fa uns anys.

En aquesta ocasió, amb el vistiplau de la Fundació, vam decidir passar del registre filosòfic a l'autobiogràfic. L'obra que presentem són unes memòries de Pujols amb dos trets diferencials. En primer lloc, les anomenem *sentimentals*, perquè se centren en les relacions personals, tant amoroses com amistoses, que Pujols va viure amb diverses dones al llarg de la seva vida. I, en segon lloc, s'adrecen a un dels personatges de què tracten: Esther Antich i Sariol (1892-1972), a qui, com explicarem en detall, Pujols va enviar el text d'aquest llibre en un seguit de cartes.

Aquestes memòries són un document no només inèdit, sinó desconegut fins al moment. Són una finestra oberta a la vida més íntima d'un personatge imprescindible per a la cultura catalana de la primera meitat del segle xx i, a més, tenen una enorme importància per a l'estudi sobre el pensament de Francesc Pujols. Es tracta, de fet, de l'únic document estrictament autobiogràfic de què disposem, i que parla amb prou extensió d'una etapa de la vida de Pujols molt desconeguda i sovint malentesa: els anys del seu retorn a Catalunya, després de l'exili. De cara a una futura biografia, aquestes memòries esdevindran un document imprescindible.

D'altra banda, l'obra té un encant i un interès especials perquè s'hi expliquen aspectes íntims de la vida de Pujols que la resta d'aproximacions biogràfiques, fins i tot les considerades referents,

com són *Francesc Pujols per ell mateix*, d'Artur Bladé i Desumvila, i *Francesc Pujols. Notes*, de Josep Pla, no havien tractat en detall. D'aquesta manera, les memòries deixen Pujols en estreta relació amb personatges com ara Esther Antich, Amèrica Cázés o Mercè Nicolau, amb qui fins ara no es coneixia cap correspondència explícita ni cap altre testimoni. Aprofitant l'avinentesa, però, hem procurat que aquestes memòries inèdites també servissin de porta d'entrada a la biografia dels personatges que en bona part en són protagonistes. És per això que, a l'estudi que segueix, oferim un breu esbós biogràfic de cadascuna d'aquestes dones.

Les memòries que presentem, però, no són un simple testimoni històric, sinó una obra literària de ple dret i un testimoni més de la sucosa prosa de Francesc Pujols. En aquest aspecte, cal destacar que són l'única obra escrita en català pel Pujols posterior a l'exili, entre les que hem pogut inventariar. Pujols hi reflexiona en primera persona sobre l'amor, l'amistat i l'erotisme, uns temes que també són presents en la resta de la seva producció, tant literària com filosòfica i articulística. Igualment, tot i que s'hi dedica menys atenció, les memòries també aclareixen alguns aspectes una mica confusos de la seva filosofia, com ara la relació entre la llibertat, el destí, la responsabilitat i el determinisme.

Així doncs, en aquesta obra pretenem oferir una edició fiable i entenedora del manuscrit original, i per això hi afegim un estudi complementari amb la intenció que posi de relleu els aspectes esmentats i ajudi a comprendre millor les memòries de Pujols.

No voldríem deixar d'agrair la il·lusió i l'esforç de totes les persones que ens han ajudat a dur a terme aquesta recerca i edició.

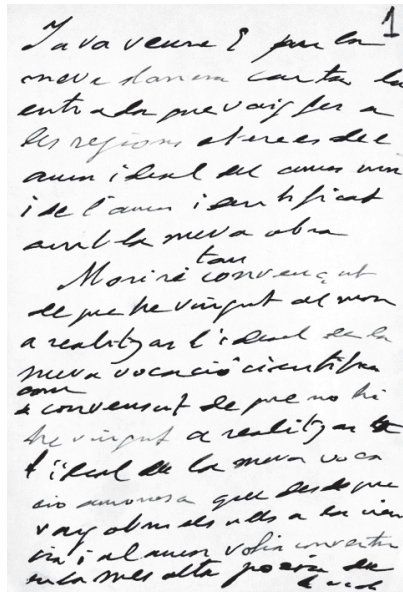
En primer lloc, els patrons de la Fundació Pujols, que van acollir amb un gran entusiasme la descoberta del document, el seu estudi i l'edició. Voldríem agrair, especialment a Mariló Mesa, el seu suport, la seva paciència i les seves investigacions paral·leles, sense les quals no hauríem pogut identificar Antich.

En relació a Esther Antich, coprotagonista d'aquestes memòries, voldríem agrair l'ajut i l'orientació a Salomó Marquès, i també, molt especialment a la família Sangenís i Bermejo, nets d'Antich, que van acollir-nos calorosament i van compartir amb nosaltres la seva història familiar i els records de la seva àvia, així com documentació imprescindible per poder continuar la recerca, tant en aquest estudi com, esperem, d'ara en endavant. També volem donar les gràcies a totes aquelles persones que van fer possible identificar Amèrica Cazes: Mita Casacoberta, Joaquim Rabaseda i sobretot Martina Comacròs, la seva besneta, a qui vam tenir la sort de conèixer i que ens va facilitar documentació i fotografies.

Finalment, volem agrair a la revista *La Mira* i l'editorial Fonoll haver acollit la iniciativa de publicar aquestes memòries i, en especial, a tots els que entre els mesos de febrer i març del 2021 van fer les aportacions que han permès tirar endavant aquest projecte editorial. A tots ells, moltes gràcies i molt d'amor!

El manuscrit

Abans que hi treballéssim, el document original de les memòries consistia en un total de 260 pàgines manuscrites de diverses mides i escrites sobre diversos suports —cartes de tercers, factures, telegrames...— a ploma i ocasionalment a llapis, conservat a l'arxiu de la Fundació Pujols, caixa 30 (II), lot 680. Com la resta de documents inèdits que es conserven a la Torre de les Hores, està numerat segons l'ordre en què el document es trobava en el moment de la seva digitalització. Un ordre que, per tant, no necessàriament coincideix amb com ho va deixar Pujols. Vet aquí una mostra de les pàgines:

La va veure i per la
onve dan una carta la
entr a la que vaig fer a
les regions atreves del
aun ideal del començament
i de l'aun i an tipicat
amb la meua obra
Moriré convenent
de me he vingut al mon
a realitzar l'ideal de la
meua vocació i civilitat
i convenent de me no he
he vingut a realitzar el
i ideal de la meua voca
cio amorosa que des de me
vaig obrir els ulls a la via
viva i al amor i lin civilitat
tula meua alta joia de

Gràcies a les referències a les cartes enviades o per enviar que fa el text, vam poder deduir que es tractava d'un esbós de cartes autobiogràfiques dirigides a Esther Antich, escrites entre finals d'agost i probablement desembre de l'any 1954. El text no incorpora cap element que indiqui la divisió entre les cartes, ni les introduccions o els tancaments, sinó que està en bona part redactat de manera contínua, sota diversos encapçalaments temàtics que indiquen la persona o qüestió de què parla en cada fragment, com ara: «Fill», «América» o «Aurora».

Malgrat això, no hi ha dubte que es tracta d'una obra unitària. Pujols mateix tracta el manuscrit com a *obra*, i més concretament com a *memòries* («li aniré parlant en aquestes *memòries*», diu). Unes memòries que, a partir del moment que eren enviades, passaven a ser propietat d'Antich:

Només caldria que vostè [diu Pujols a Antich], decidida a no estimar a cap més home, es decidís a fer públic el nostre amor publicant *aquesta obra* que des d'ara és propietat absoluta de vostè. La pot guardar, la pot cremar o la pot vendre quan sigui l'hora de poder-la publicar, que tot anirà venint.

És clar que Antich va rebre aquestes cartes, ja que Pujols cita tres respostes seves. D'una, fins i tot, en facilita la data de redacció: 31 d'octubre de 1954. Ara bé, no conservem ni les cartes originals —la major part de documentació personal d'Antich no es conserva, segons ens va confirmar la seva família— ni tampoc les seves respostes, que s'haurien d'haver trobat a l'arxiu de la Fundació Pujols però que, malauradament, no hem pogut localitzar. Això sí, de la seva correspondència personal sí que conservem cartes

dels anys 1948, 1949 i 1953, així com també textos i telegrams del fill i la jove d'Antich amb qui Pujols va mantenir una relació d'amistat. Al final del llibre, adjuntem la transcripció de les cartes d'Antich a Pujols que es conserven a la Torre de les Hores, ja que permeten acabar de completar la imatge que aquestes memòries donen sobre la relació entre tots dos.

No obstant això, tenim indicis que el document conservat està incomplet i inacabat. Està *incomplet* perquè, com a mínim, hi falten els papers corresponents a la primera carta, en què Pujols recorda haver explicat a Antich «el mecanisme de la nit de S'Agaró». I està *inacabat* perquè no parla de tot el que Pujols promet en un principi, és a dir de totes les seves relacions, i, de fet, hi ha referències a personatges que es diu que es desenvoluparan posteriorment que queden sense resoldre.

Finalment, un dels trets excepcionals que convé ressaltar d'aquestes memòries és que Pujols les va escriure en llengua catalana. Com veurem amb més detall quan resseguim la seva biografia, Pujols, tant abans de la Guerra Civil com durant el seu exili a França, havia escrit majoritàriament en català i en francès —en col·laboració, en alguns casos, amb Artur Bladé i Josep Pla— i només esporàdicament en castellà. En canvi, després del seu retorn a Catalunya, Pujols va escriure gairebé exclusivament en llengua castellana, tant els pocs articles que va publicar com la pràctica totalitat dels manuscrits inèdits que es poden datar del període. Les úniques excepcions són uns quants articles publicats a la revista *Ariel* i, també, el pròleg a l'obra *L'humor a la Barcelona del noucents*, que van ser escrits en català. Ara, doncs, caldrà afegir-hi les memòries que presentem.

La nostra tasca ha estat oferir una edició fidel, en la mesura del possible, al manuscrit original, però amb la prioritat de facilitar la lectura i la comprensió del contingut. És per això que l'edició proposada és una *reconstrucció* i una *reordenació* del document manuscrit.

L'ordre temàtic resultant, respecte els personatges esmentats, és majoritàriament cronològic, amb excepcions derivades de l'anàlisi textual, considerant les referències del mateix text sobre allò que Pujols ja ha explicat o explicarà. Sempre que no contradiqués cap dels criteris anteriors, hem optat per respectar l'ordre de numeració i troballa del document per tal d'afectar tan poc com es pugui el manuscrit original. Això no significa que l'ordre que proposem sigui exactament aquell en què Pujols va enviar les seves cartes a Antich. Malauradament, l'ordre d'enviament no es pot contrastar. Així doncs, creiem que la proposta que fem és la més rigorosa i entenedora possible. El resultat és el treball que presentem aquí, estructurat en tretze capítols i una invocació.

Invocació. El cant de la nit a la manera de Friedrich Nietzsche

¡Oh nit de S'Agaró, que no has existit mai, reina de les nits de la Cambra dels set miralls on jo dormia a Montpeller,²¹ despertant-me amb la visió de tot el que no va passar en la teva hora, passant sempre, tenint en aquell llit voltat de set miralls testimonis vidents del meu deliri de fregar la meva carn que tu encenies per apagar-la damunt d'una camisa vella rebregada, com si tenint-la als meus braços la fregués per les suavitats de la carn de la meva estimada que aquella pobre camisa no em podia donar malgrat haver-la endolcida de tant portar-la, dient-li sobre els llavis el mateix que li hauria dit si en el teu mateix si havés pogut ser meva com ella volia!

¡Oh nit, que sinó vas poder ser realitat almenys vas ser fantasia! Si jo no vaig poder donar la meva sang a la que hauria sigut la reina del meu cor, almenys vaig poder vessar pel teu record, encara que podent-m'ho donar tot, no em vas donar res per culpa del Destí, i no per la teva, sinó per la meva. ¡Que més voldria jo, ara que ja soc vell, que tenir forces per tornar a fer a la teva memòria el que només vaig poder fer quan encara era jove!

21 Pujols anomena «Cambra dels set miralls» una de les cambres que va ocupar durant el seu exili a Montpeller. Segons explica a Bladé era «una cambra confortable *chez* la senyora Castanyer. [...] D'aquesta cambra, [...] el senyor Pujols en cantava les excel·lències i l'havia batejada amb un nom que semblava tret d'un cant de fades: la Cambra dels set miralls. Hi eren, en efecte, ni un més ni un menys». Vegeu BLADÉ (2006), p. 60.

Ara, en la meua cambra, només hi ha un mirall, i encara que t'hi emmirallis ja no pots tornar a encendre la meua carn, apagada per sempre. ¡Vine'm a endolcir el cor, que no s'apagarà mai, perquè me'l saps endolcir com me l'endolciria ella! Condol queda de la sang que vaig tenir de vessar per la ferida que ella em va fer, volent-me donar la seva vida, que hauria sigut la meua.

Capítol I. L'amor material i l'amor espiritual

Com que quant encara en la meva infantesa vaig començar a sentir que jo havia vingut al món per donar-li una obra, també vaig començar a sentir l'amor», li hauria pogut dir jo en qualsevol dels viatges en cotxe, perquè sempre hauria pogut venir bé a la conversa, que havent estat tant nostres encara ho haurien pogut ser més si a mi no m'havessin estat prohibides les paraules del que sembla i sega, i passant-li el braç per la cintura me l'havés poguda acostar a la boca, com hem fet tots els amants en els cotxes. Tant bé que ho teníem!

Vaig sentir que l'ideal de la meva vida tenia de ser fondre l'amor amb l'obra, que naixien junts, trobant una dona que compenetrant-se amb mi se l'havés arribat a fer seva per realitzar-la tots dos, coent-la amb el foc de la nostra passió, que fent una frase final li diré que només s'hauria pogut apagar en la fredor de la tomba que hauria guardat les cendres del foc que, cremant l'amor, hauria encès l'obra.

«La dona que jo he estimat més va ser Khaditja», deia Mahoma parlant de les seves esposes, «perquè va creure en mi quan ningú hi creia». Ella, que tenia quinze anys més que ell, va ser la que li va ajudar a posar els fonaments de la seva obra, que encara dura i durarà fins que jo vulgui.

Ibsen, en la *Hedda Gabler*, com després vaig anar veient, presenta el meu ideal encarnat en una dona que busca l'home per ajudar-la a fer la seva obra com jo vaig buscar una dona per ajudar-me a fer la meua. No sé si vostè es recorda del final de la tragèdia. Ejlert Løvborg se suïcida i Hedda Gabler després d'haver cremat l'obra que deixà feta sense ella en el foc de la llar, també se suïcida.

Eloïsa va consagrar la seva vida a Abelard, sense voler-s'hi casar perquè ell pogués fer lliurement la seva obra. Ja sabem el sacrifici que els va costar.

«Tres són les dones que he conegut jo en aquest món», li hauria pogut dir sense necessitat de dir-li que vostè era la tercera, «que m'han deixat creure en la possibilitat de realitzar l'ideal de la meua vida». ¡Khaditja, Eloïsa i Hedda, històriques o somniades pels poetes, inspireu-me la millor manera de dir a la meua Esther el que el Destí que ens va separar m'ordena que li confessi!

Parlant-li tan objectivament com li hauria pogut parlar aleshores, com si no s'havés tractat del nostre amor, jo li diré que la meua vida és la meua obra, o la meua obra la meua vida. Tot des de fa més de cinquanta ho he supeditat a ella. En una de les relacions amoroses que vaig tenir i que a Barcelona va transcendir al públic, em vaig tenir de separar de la que ja era meua perquè el marit es va assabentar de tot per dues cartes que van anar a parar a les seves mans perquè la destinatària, sense jo preveure-ho, era al camp en temps d'estiu.²²

22 La relació de què parla aquí no és cap de les que s'explica en detall a les memòries. Podem especular, això sí, que es tracti de la mateixa persona que Pujols esmenta més

Consternat per tanta desgràcia, em vaig apartar d'ella. Va ser quan me'n vaig anar a viure a Martorell.²³ Ella, malgrat la consternació, va insistir, [i] jo vaig anar allargant les ocasions. Un dia, l'amic Moragas,²⁴ que estava enterat de tot sense que ni ella ni jo li havéssim dit ni una paraula, essent a Martorell ell, no gosant a enfocar-me el tema directament, em va parlar d'ella: «Saps què m'ha dit?», «No», «En Pujols només estima la seva obra».

I ara és quan puc puntualitzar perfectament tot el que li hauria dit per demostrar-li que si havéssim pogut ser l'un de l'altre el nostre amor hauria sigut l'única realització del meu ideal.

La paraula «única» usada pels amants amb tanta freqüència la farà riure, sobretot després del que li acabo de confessar, perquè en amor les mateixes paraules que serveixen per dir la veritat serveixen per dir la mentida.²⁵

endavant, amb qui va començar una relació precisament el mateix any 1926: «Jo, en aquella època, travessava una aventura amorosa de les més importants de la meua vida. Vivia anant-me deslligant d'una dona amb la que m'hi ha unit la sensualitat més intensa que he conegut en aquest món, per anant-me lligant amb una altra que, no deixant d'ésser sensual, m'interessava més».

23 Pujols va traslladar-se a viure a tot l'any a Martorell l'any 1926 —fins al moment, l'anomenada «Torre de les Hores» havia estat únicament la seva residència d'estiu. Vegeu BLADÉ (2006), p. 81.

24 Es tracta de Rafael Moragas, més conegut com «Moraguetes» (1883-1966), escriptor i crític artístic i musical. Moragas va ser amic íntim de Pujols durant bona part de la seva vida: «Moragas i jo som de la mateixa edat i amics d'ençà que vam començar a córrer pels bordells». Vegeu BLADÉ (2006), p. 261.

25 Trobem una citació pràcticament idèntica a l'article «L'amor i l'amistat» de l'any 1938: «En amor les mateixes paraules que serveixen per dir la veritat serveixen per mentir». Vegeu «L'amor i l'amistat», A: PUJOLS, F. (1983). *Articles*. Barcelona: Quaderns Crema, p. 42.

Però com que jo li hauria parlat científicament, que és el meu llenguatge, vostè, que de moment hauria dit: «Això és el que diu a totes, perquè que és el que diuen tots», hauria acabat per creure, com creurà ara, que jo li parlava amb una necessitat absoluta.

Pels que tenim una ideal, sigui científic, sigui artístic o sigui moral, d'amors n'hi ha de tres maneres, que jo els he conegut tots.

El primer és el més corrent. De totes les dones amb qui he tingut relacions materials fins a la més completa intimitat, a desgrat d'haver-n'hi de molt intel·ligents, no hi ha havut cap que es podés interessar per lo que porto al fons de l'ànima, pel compliment de la meva missió. No hi ha havut cap que tingués la volada lírica que jo necessito per elevar-me a les regions on viu el meu esperit, com si ja fos a l'eternitat. Això ha fet que jo no m'hagi pogut sentir lligat amb cap, perquè mentre el cos ens unia, les nostres ànimes podien estar-se separades.

Hi ha una segona part, que també les he viscudes. Les dones d'intel·ligència alada, capaces de elevar-se [amb] mi fins allà on visc. Com vostè, no han pogut ser meves materialment parlant. És el cas de vostè.

Per consegüent, la tercera posició amorosa, que jo només he conegut per fora, hauria sigut la de la unió amb una dona que com vostè, unint els nostres cors, estava disposada a conviure en les meves regions cerebrals.

Em sembla que d'una manera lògica li demostro que el nostre amor hauria pogut ser únic en la nostra vida, suposo que tan per vostè com per mi, perquè, com vostè comprendrà, si jo l'havés conegut a vostè amb el meu ideal d'amor realitzat amb la que fos, no se m'hauria mai acudit voler-lo realitzar amb vostè, de la mateixa manera que si jo l'havés realitzat amb vostè, com estava segur de realitzar, no se m'havés acudit tampoc mai realitzar-lo amb una altra, perquè l'assoliment de l'amor ideal exclou tot altre amor.

És tant emocionant, Esther, sentir-se lligat espiritualment a una dona de cos tant temptador, disposat a entregar-lo per satisfer l'ideal de tots dos, que només qui ha tingut la sort de sentir-ho sap que soluciona el problema més elevat de la vida, que és l'amor únic.

Ai del que li agraden totes menys la seva, que és el més corrent! Només pot conèixer el plaer d'estimar aquell al que la seva dona li agrada més que totes.

Jo, aquesta emoció que vaig estar tant a prop de sentir amb vostè, ja l'havia sentit una altra vegada als 24 anys i tenia de tornar-la a sentir després de la nostra coneixença, al cap de set anys de tornar a ser aquí de França.²⁶

26 Aquí Pujols avança els tres amors espirituals de què parla en els capítols següents. Als 24 anys, és a dir, al voltant de l'any 1906, va relacionar-se amb l'alemanya espiritual, a qui està dedicat el següent capítol, i set anys després del seu retorn de Montpeller, l'any 1949, amb Amèrica Cazes.

Tres vegades he cregut que podia realitzar el meu ideal d'amor, perquè tres dones han passat per la meua vida que m'han fet sentir que podien conviure amb la meua missió sobre la terra. Amb cap d'elles he tingut relacions materials i amb totes tres n'hauria pogut tenir, com n'hauria pogut tenir amb vostè. L'amor espiritual que presidia les meves relacions va esvair el material que elles no sols m'haurien donat de tot cor, sinó que parlant directament, o sense parlar, o amb paraules, o indirectes, com vostè me l'oferien.

La llei ha estat per mi [exactament] matemàtica. Amb les que he tingut unió espiritual no he tingut unió material i amb les que he tingut unió material no he tingut unió espiritual.